

Wstęp

Przedsiębiorczość kojarzy się z indywidualną perspektywą, a więc z pokonywaniem trudności i wyzwań, z jakimi zmagają się przedsiębiorcy, w wyniku zderzenia z twardymi realiami walki konkurencyjnej, brakiem środków finansowych, niezbyt przyjaznym systemem podatkowym i mitręgą administracyjną. Kojarzy się także z czynnikami, które decydują o powodzeniu w biznesie i poszukiwaniem najbardziej skutecznych metod i sposobów rozpoczynania i prowadzenia działalności gospodarczej. W tym nurcie podejmowałem przez wiele lat różnorodne inicjatywy badawcze, edukacyjne i szkoleniowo-doradcze w ramach kompleksowego programu *Przedsiębiorczość dla ambitnych*¹.

Tym razem proponuję Czytelnikowi spojrzenie na przedsiębiorczość z perspektywy makroekonomicznej. Podejmuję mianowicie próbę wyjaśnienia roli, jaką przedsiębiorczość odgrywa w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego. Koniec XX i początek XXI wieku to okres istotnych przewartościowań w tej dziedzinie, ze względu na podważenie dominacji wielkich korporacji i zwrócenie większej uwagi na rolę mniejszych firm w gospodarce.

Tendencje te wiązały się ściśle z przechodzeniem krajów wysoko rozwiniętych od fazy uprzemysłowienia do fazy gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach. Skoro przedsiębiorczość jest tak ważna w tym stadium rozwoju, to niesłychanie istotne staje się rozpoznanie jej głównych sił motorycznych po to, by przez odpowiednie instrumenty polityki państwa skutecznie stymulować pozytywne zmiany w obrębie sektora przedsiębiorstw.

Mimo powszechnej opinii o istotnym znaczeniu przedsiębiorczości niewiele wiemy na temat tego, w jaki sposób indywidualne inicjatywy przedsiębiorców oraz kondycja prowadzonych przez nich firm przekładają się na rozwój gospodarki jako całości. Zarówno badacze, jak i politycy powszechnie posługują się pojęciem „uśrednionego” małego i średniego przedsiębiorcy (MŚP), w której to kategorii zawiera się 99,8% wszystkich aktywnych podmiotów gospodarczych w Polsce. Zbiorowość MŚP obejmuje tak zróżnicowane przypadki jak jednoosobowa działalność gospodarcza, prowadzona w uzupełnieniu do zatrudnienia etatowego, a jednocześnie 200-osobowa firma o rozwiniętej strukturze na terenie całego kraju, aktywnie wychodząca na rynki międzynarodowe.

¹ Program ten obejmuje podręcznik *Przedsiębiorczość dla ambitnych. Jak uruchomić własny biznes*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010 oraz portal edukacyjno-doradczy o tej samej nazwie, www.cieslik.edu.pl.

Z powyższym wiąże się zamieszanie pojęciowe i brak uzgodnionych definicji podstawowych terminów, w tym samej istoty przedsiębiorczości. Ponadto, niski poziom rozpoznania ilościowych i jakościowych przejawów aktywności przedsiębiorczej, utrudnia formułowanie racjonalnej polityki gospodarczej, w ramach współczesnego nurtu polityki opartej na wiedzy (*evidence-based policy*). Sprzyja natomiast upowszechnieniu tzw. prawd obiegowych (*conventional wisdom*), a więc pozornie oczywistych tez, których popularność wynika nie tyle z solidnych podstaw empirycznych, ile z faktu, że wszyscy wierzą w ich prawdziwość i traktują je jako oczywiste. Stąd o krok do prezentowania „genialnie prostych recept” na wszystkie bolączki i problemy, z jakimi borykają się przedsiębiorcy.

Te niepokojące tendencje, związane z ograniczonym stanem wiedzy na temat przedsiębiorczości, mają charakter powszechny i bynajmniej nie dotyczą tylko Polski. Jednak w ostatnich kilkunastu latach, w wyniku prowadzonych na dużą skalę badań naukowych, w wielu krajach wysoko rozwiniętych zwiększył się istotnie zasób wiedzy na temat funkcjonowania sektora mniejszych firm. Efektem tych badań zaczęły się także interesować agendy rządowe odpowiedzialne za politykę przedsiębiorczości. Gdy w końcu lat 90. Ministerstwo Gospodarki Holandii postanowiło nadać jakościowo nowy wymiar polityce przedsiębiorczości, sformułowało na początku zestaw pytań zatytułowany: *Czego nie wiemy, a co powinniśmy wiedzieć, by skutecznie oddziaływać na sektor przedsiębiorstw?* Zadanie wypełnienia wspomnianej luki wiedzy powierzono wyspecjalizowanej placówce badawczej. Obecnie Holandia znajduje się w ścisłej czołówce krajów, jeśli chodzi o poziom aktywności przedsiębiorczej i skuteczności wdrażanych instrumentów wsparcia.

Ujawnił się też bardziej wyważony, pragmatyczny nurt myślenia na temat przedsiębiorczości i jej roli w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego. Takie podejście wymagało niekiedy odważnego zanegowania obiegowych poglądów. Dobrym przykładem może tu być opublikowana w 2008 r. praca czołowego amerykańskiego badacza przedsiębiorczości Scotta A. Shane'a, pod znamienym tytułem *Iluzje przedsiębiorczości. Kosztowne mity, którym ulegają przedsiębiorcy, inwestorzy i politycy* (Shane, 2008). W ramach wspomnianego kierunku dużą wagę przywiązuje się do pogłębionych badań empirycznych, dzięki czemu działania w sferze polityki gospodarczej są oparte na solidnych podstawach.

W książce nawiązuję do tego pragmatycznego nurtu analizy przejawów przedsiębiorczości i jej roli w procesie rozwoju gospodarczego w Polsce. W ciągu 25 lat od momentu rozpoczęcia transformacji ustrojowej przygodę z własnym biznesem zrealizowało ponad 5 milionów Polaków, nie licząc specyficznych przedsiębiorców, jakimi są niewątpliwie właściciele gospodarstw rolnych. Mamy zatem nagromadzony bogaty zasób praktycznych

doświadczeń. Obecnie, gdy przedsiębiorczość „trafiła pod polskie strzechy”, potrzebna jest wyważona, oparta na faktach refleksja na temat kierunków polityki przedsiębiorczości, w warunkach przechodzenia naszej gospodarki do stadium opartego na wiedzy i innowacjach.

Książka składa się z siedmiu rozdziałów. W rozdziale I podejmuję próbę określenia istoty przedsiębiorczości i omawiam ewolucję poglądów na temat jej roli w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego. Staram się uporządkować podstawowe pojęcia oraz pokazuję, jak podstawowe różnice w pojmowaniu przedsiębiorczości przekładają się na ocenę jej znaczenia a także na kierunki polityki gospodarczej.

W rozdziale II zmierzam się ze zjawiskiem bardzo dużego zróżnicowania przedsiębiorców i ich firm. Przedsiębiorczość, z samej swojej istoty, jest wielowymiarowa i nie poddaje się prostym zabiegom klasyfikacyjnym. Pewna systematyzacja jest jednak konieczna, by móc określić wpływ poszczególnych rodzajów aktywności przedsiębiorczej na gospodarkę.

W rozdziale III przedstawiam różne metody pomiaru aktywności przedsiębiorczej. W tej dziedzinie mamy wyjątkowo duże nasilenie nieporozumień i błędów interpretacyjnych. Dokonuję systematyzacji stosowanych mierników, a następnie wykorzystuję je do analizy porównawczej osiągniętego poziomu przedsiębiorczości w Polsce, na tle innych krajów.

W kolejnych rozdziałach (IV, V i VI) podejmuję trzy najważniejsze zagadnienia, które zdominowały debatę na temat makroekonomicznych skutków przedsiębiorczości na przełomie XX i XXI wieku. Pierwsza kwestia (rozdział IV), dotyczy roli mniejszych firm w tworzeniu nowych miejsc pracy. W tej dziedzinie katalizatorem ożywionej dyskusji były badania zainicjowane jeszcze w latach 70. i 80. ubiegłego stulecia w Stanach Zjednoczonych. Po trzydziestu latach ta problematyka nadal zachowuje aktualność, zwłaszcza wobec utrzymującej się w wielu krajach wysokiej stopy bezrobocia.

Rewolucyjne zmiany, jakie na przełomie XX i XXI wieku nastąpiły w dziedzinie informatyki, telekomunikacji, biotechnologii, nowych materiałów, a także nowe rozwiązania w sferze organizacji, zarządzania i marketingu, pokazały, że potrzebne jest nowe spojrzenie na związki między przedsiębiorczością a innowacyjnością. Tę złożoną problematykę podejmuję w rozdziale V.

Wspomniane zmiany w technologii i organizacji otworzyły także nowe możliwości prowadzenia działalności gospodarczej w skali globalnej. W rozdziale VI rozważam, na ile zmiany te dotyczyły mniejszych firm i w jakim stopniu zmieniło to strukturę uczestników wymiany handlowej i współpracy gospodarczej Polski z zagranicą.

Ostatni, VII rozdział, poświęcony jest polityce gospodarczej. Pytanie o kierunek, skalę i skuteczność oddziaływania państwa na sferę gospodarki

pojawia się we wcześniejszych rozdziałach, gdzie formułuję kierunkowe zalecenia dotyczące działań na rzecz wzrostu zatrudnienia, wdrażania innowacji i internacjonalizacji polskich przedsiębiorstw. Natomiast w podsumowującym rozdziale VII przedstawiam całościową, systemową koncepcję polityki przedsiębiorczości, z uwzględnieniem specyfiki polskich realiów społeczno-gospodarczych.

Książka jest adresowana do zróżnicowanego grona odbiorców: polityków gospodarczych, pracowników administracji publicznej, naukowców, studentów oraz publicystów ekonomicznych. Wierzę, że będzie także przydatna dla samych przedsiębiorców, chociażby dla lepszego zrozumienia szerszego, społecznego kontekstu ich codziennych zmagania z realiami prowadzenia biznesu.

Planując koncepcję książki, stanąłem przed poważnym wyzwaniem, jakim jest określenie racjonalnego poziomu skomplikowania prowadzonego wywodu. W nauce przedsiębiorczości, tak zresztą jak w innych dyscyplinach nauk, jest wyraźna tendencja do nadmiernej formalizacji analizy. W książce przyjąłem metodę pośrednią: tam, gdzie jest to konieczne, pokazuję Czytelnikowi złożoność zjawisk towarzyszących przedsiębiorczości, unikając jednocześnie typowego dla badaczy „dzielenia włosa na czworo”. Dla tych, którzy chcieliby pogłębić wiedzę w wybranych kwestiach, podaję aktualną literaturę. By ułatwić dotarcie do poszczególnych zagadnień, stosowanych definicji i pojęć, na końcu książki zamieszczony został indeks rzeczowy.

Proponowane w książce rozwiązania i kierunki działań w sferze polityki opieram na wynikach badań empirycznych. Jest to zgodne z postulatem, że tak jak w innych obszarach interwencji państwa polityka przedsiębiorczości powinna być oparta na solidnej wiedzy (*evidence-based policy*). Jest potrzebne także dlatego, że w książce kwestionuję wiele „prawd obiegowych”, a to wymaga solidnego udokumentowania. W badaniach wykorzystuję dane statystyczne, zarówno krajowe, jak i międzynarodowe (Baza Eurostat, Baza OECD, Baza Projektu GEM, Baza COMPENDIA). W przypadku danych krajowych są to w większości źródłowe dane GUS, przetworzone na indywidualne zamówienie. Natomiast dane międzynarodowe zostały opracowane w sposób pozwalający na lepszą ilustrację występujących tendencji i zjawisk. Stosuję także metodę porównania i łączenia zbiorów danych pochodzących z różnych źródeł, co umożliwia weryfikację uzyskanych wyników (metoda triangulacji).

Mając na względzie, że nadmierne nasycenie statystyką może utrudnić lekturę książki, zastosowałem podwójny sposób prezentacji danych. W treści poszczególnych rozdziałów zamieszczam głównie rysunki, pozwalające czytelnikowi uchwycić główne tendencje. Natomiast rozbudowane tabele statystyczne są zawarte w końcowym Aneksie.

W książce podsumowuję wyniki wieloletnich badań nad sektorem polskich przedsiębiorstw, prowadzonych w Akademii Leona Koźmińskiego. Poszczególne kwestie były przedmiotem ożywionych dyskusji w gronie zespołów badawczych. Nie sposób wymienić wszystkich, z których wkładu pracy, wniosków i sugestii miałem okazję skorzystać w trakcie przygotowania książki. Chciałbym natomiast szczególnie gorąco podziękować prof. Izabeli Kołodkiewicz z Akademii Leona Koźmińskiego, która służyła mi radą i pomocą na wczesnym etapie pracy nad książką, komentując robocze wersje kolejnych rozdziałów. Wnikliwe uwagi wnieśli także recenzenci: prof. Jan Monkiewicz z Politechniki Warszawskiej oraz prof. Jerzy W. Pietrewicz ze Szkoły Głównej Handlowej. Rzecz jasna, odpowiedzialność za ostateczny kształt prezentowanych w książce treści spoczywa na autorze.

Jerzy Cieślik
Konstancin-Jeziorna, lipiec 2014